

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE SOCIOLOGIE

SCHIMBĂRI ORGANIZAȚIONALE ÎN BISERICA
UNITARIANĂ ȘI ÎN ATRIBUȚIILE PREOȚILOR

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

STUDENT-DOCTORAND: BÁLINT RÓBERT ZOLTÁN

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC: PROF.DR. VERES VALÉR

Cluj-Napoca

2025

Cuprins

1. Introducere – 5
2. Cadrul teoretic al analizei – 9
 - 2.1. Contextul social schimbat al bisericilor. Trei decenii de transformări sociale în Transilvania – 9
 - 2.1.1. Transformări economice, migrație și structura populației – 10
 - 2.1.2. Procese culturale – 13
 - 2.1.3. Schimbări în structura socială – 14
 - 2.2. Prezentarea cadrului teoretic privind schimbările religioase și transformarea rolurilor clericale – 18
 - 2.2.1. Teorii privind schimbările religioase – 20
 - 2.2.2. Transformările sociale care afectează religiozitatea în România în lumina teoriilor explicative – 26
 - 2.2.3. Teorii privind rolurile clericale – 31
 - 2.3. Conceptualizarea rolului clerical protestant – 38
 - 2.3.1. Factori interni și externi care influențează imaginea vocației clericale și rolurile preoțești – 38
3. Metodologia cercetării – 48
 - 3.1. Întrebările de cercetare – 48
 - 3.2. Surse de date și tehnici de analiză – 49
4. Analiza transformărilor organizaționale ale Bisericii Unitariene – 52
 - 4.1. Prezentare istorică și teologică – 52
 - 4.1.1. Prezentarea învățăturilor specifice ale bisericii – 53
 - 4.1.2. Scurt istoric al Bisericii Unitariene – 53
 - 4.2. Prezentare istorică a formelor organizatorice și de guvernare ale Bisericii Unitariene – 58
 - 4.2.1. Formarea structurii ecleziale din secolul al XVI-lea – 58
 - 4.2.2. Formarea sistemului sinodal-presbiterian la sfârșitul secolului al XIX-lea – 60
 - 4.2.3. Transformări forțate în secolul XX – 61
 - 4.2.4. Schimbări instituționale și organizatorice după 1989 – 63
 - 4.3. Structura organizațională a bisericii în secolul XXI – 63
 - 4.3.1. Structura organizatorică și sistemul decizional al bisericii – 64
 - 4.4. Impactul schimbărilor sociale din secolul XXI asupra exercitării vocației bisericești – 72
 - 4.4.1. Schimbări organizaționale și instituționale după 1989 – 74
 - 4.4.2. Dezvoltare instituțională – 76
 - 4.4.3. Concluzii – 78
 - 4.5. Evoluția istorică a rolului clerical unitarian – 79
 - 4.5.1. Clericul în perioada Reformei – 79
 - 4.5.2. Instituționalizarea din epoca Reformei – 82
 - 4.5.3. De la Compromisul austro-ungar până la al Doilea Război Mondial – 85
 - 4.5.4. Activitatea clericală în perioada comunistă – 86
 - 4.5.5. Evoluția rolurilor clericale după 1989 – 88

- 4.6. Cadrul legislativ al rolurilor clericale. Reglementările normative privind activitatea preoților parohiali în Biserica Unitariană – 89
- 4.7. Influența autorităților bisericești de control și sprijin asupra formării rolurilor clericale – 93
 - 4.7.1. Evaluarea rapoartelor pastorale în raport cu rolurile clericale. Conținutul și utilizarea instituțională a rapoartelor – 93
 - 4.7.2. Conținutul rapoartelor pastorale – 94
 - 4.7.3. Indicatorii rapoartelor pastorale privind rolurile clericale instituționale – 95
- 5. Domeniul de activitate clericală și transformările acestuia – 100
 - 5.1. Analiza rolurilor clericale în lumina schimbărilor sociale – 100
 - 5.2. Impactul schimbărilor sociale asupra rolurilor clericale – 100
 - 5.3. Tipuri de roluri clericale – 112
 - 5.3.1. Modele sintetice și ideal-tipice ale rolurilor clericale – 112
 - 5.3.2. Roluri și tipologii clericale – 113
 - 5.3.3. Tipologii ideal-tipice ale rolurilor clericale unitariene – 114
 - 5.4. Evoluția rolurilor clericale pe baza rezultatelor cercetării prin chestionar – 126
 - 5.4.1. Domeniile rolurilor clericale – 129
 - 5.4.2. Preotul în fața așteptărilor externe – 184
 - 5.4.3. Analiza cluster: o tipologie posibilă a preoților pe baza cercetării prin chestionar – 190
- 6. Concluzii – 195
 - Bibliografie – 201
 - Anexe – 210
 - Anexa 1. Dendrograma obținută în timpul analizei cluster – 210
 - Anexa 2. Ghid de interviu semi-structurat – 211
 - Anexa 3. Chestionar privind activitățile și nevoile de competență ale preoților protestanți – 213

Introducere

Obiectul prezentei lucrări îl constituie schimbarea rolurilor pastorale protestante, mai exact transformările survenite în ultimele trei decenii în cazul preoților care își desfășoară activitatea în cadrul organizației Bisericii Unitariene. Punctul meu de plecare este că rolurile pastorale nu sunt statice, bătute în cuie, ci s-au schimbat și se schimbă sub influența unor factori externi (istorici, sociali și instituționali) și interni (teologici și psihologici).

Lucrarea abordează această problematică pe trei niveluri: prin prisma schimbărilor sociale generale care influențează condițiile și posibilitățile de funcționare ale subsistemului religios; la nivelul organizării bisericești, care încearcă să-și realizeze scopurile la granița dintre obiectivele instituționale și marja de mișcare a subsistemului religios; și prin înțelegerea vocației pastorale de către preoți, determinată de mediul social, de așteptările instituționale și de tradiția teologică.

Biserica nu își desfășoară activitatea în afara lumii, ci în societate – exprimat într-un limbaj bisericesc: își împlinește misiunea. Religia, ca subsistem al unei societăți diferențiate, se află în permanență în relație și interacțiune cu mediul social mai larg. Schimbările sociale determină sau influențează în mod firesc formele de manifestare ale religiei, precum și marja de acțiune a organizațiilor religioase și a grupurilor sau actorilor individuali care urmăresc atingerea scopurilor acestor organizații. Tocmai din acest motiv, schimbările din diferitele subsisteme sociale modelează activitatea organizațiilor religioase, precum și marja de mișcare a actorilor religioși. În această lumină, transformarea instituțională religioasă și schimbarea rolurilor pastorale pot fi interpretate în contextul acestor transformări sociale.

Deși lucrarea pune accentul principal pe schimbarea rolurilor pastorale, este inevitabil să se ocupe și de acel cadru organizațional în care se realizează aceste transformări și care oferă un cadru formal, respectiv un instrument pentru aceste schimbări. În acest sens, analizez modul în care transformarea instituțională a bisericii, nevoile sale adaptate la schimbările sociale, precum și așteptările și formele generale (ale bisericii universale – legate de misiunea bisericii) și locale (ale congregației), influențează rolurile pastorale.

În cele din urmă, vom examina și imaginea slujirii pastorale a preoților. Căci asupra schimbării rolurilor nu influențează doar necesitatea determinată de schimbările sociale, normele și așteptările organizației bisericești sau nevoile mediului, ci și imaginea de sine sau imaginea vocației a preotului ca persoană autonomă care practică o vocație.

Relevanța temei este dată de acea schimbare socială care, după schimbarea de regim din 1989, a readus în prim-plan bisericile, confesiunile religioase și instituțiile ecleziale din România, oferindu-le posibilitatea de a-și extinde domeniul de activitate (adică procesele interpretabile

în lumina revitalizării religioase și a desecularizării în România), respectiv de consecințele acelei transformări care poate fi înțeleasă în cadrul proceselor demografice, economice și, mai recent, în contextul digitalizării și al rețelelor sociale ale societății. Pe lângă activitățile liturgice, acestea și-au putut întări funcțiile misionare, educaționale și de construire a comunității, au putut redeschide instituțiile lor de învățământ, organizațiile bisericesti și profesionale, au realizat dezvoltări organizaționale, au extins formarea resurselor umane. Pe lângă oportunitățile de dezvoltare și implicare socială, bisericile au trebuit să facă față provocărilor schimbărilor sociale, economice, culturale și tehnologice. În ultimul deceniu și jumătate, aceste provocări au necesitat răspunsuri și din partea actorilor subsistemului religios. În acest proces, preoții au devenit acei actori-cheie care, la nivel de congregație, au încercat adesea să răspundă acestor schimbări prin creativitate individuală, în cadrul marjei de mișcare a structurilor instituționale existente.

Al doilea aspect este personal și profesional. În calitate de preot al confesiunii analizate, mă confrunt în mod regulat cu efectele schimbărilor sociale și de mediu asupra muncii pastorale și asupra organizației ecleziale și, atât în mediul meu apropiat cât și în cel mai larg, observ acele încercări prin care membrii comunității pastorale sau instituția eclezială încearcă să răspundă provocărilor apărute în îndeplinirea misiunii bisericii. Consider deosebit de interesant modul în care, în locurile lor de slujire, preoții – care dispun de o autonomie profesională destul de largă – creează noi forme de slujire în ciuda mișcărilor lente ale unei structuri ecleziale rigide prin natura și caracteristicile sale istorice. Acestea pot, în timp, să fie integrate în practica bisericească.

Lucrarea examinează această problematică în principal dintr-o perspectivă sociologică, folosind metodologia și instrumentele științelor sociale, sprijinindu-se totodată pe cadrele teoretice oferite de istoriografie, psihologie și teologie. În redactarea lucrării mă bazez atât pe metode calitative, cât și pe metode cantitative.

Lucrarea este împărțită în două părți principale. Prima parte oferă o prezentare teoretică a temei: sintetizează literatura de specialitate privind schimbările religioase, rolurile pastorale și schimbările organizaționale. A doua parte principală descrie cercetarea empirică a temei, rezultatele și concluziile acesteia. Primul capitol al primei părți, intitulat *Contextul social schimbat al bisericilor. Trei decenii de transformări sociale în Transilvania*, oferă o privire de ansamblu asupra schimbărilor sociale din perioada de după 1989 și impactul acestora asupra vieții religioase, ecleziale și asupra muncii pastorale. Subcapitolul intitulat *Prezentarea cadrului teoretic referitor la schimbările religioase și schimbările rolurilor pastorale* examinează domeniul cercetat în cadrul teoriilor secularizării, individualizării religioase și

desecularizării, rezumând pe scurt și trăsăturile schimbării religiozității în România, încadrând interpretarea acesteia în contextul istoric și social relevant pentru tema cercetării (efectul asupra Bisericii Unitariene, funcționând ca denotațiune istorică în contextul minoritar din România). Al doilea subcapitol, intitulat *Teorii referitoare la rolurile pastorale*, conține o sinteză a literaturii de specialitate referitoare la rolurile pastorale. Se realizează aplicarea teoriilor rolurilor la vocația pastorală, precum și conceptualizarea rolurilor pastorale. În această parte este prezentat cadrul teoretic referitor la organizațiile ecleziale.

Partea empirică a lucrării începe cu capitolul al treilea, care prezintă în detaliu obiectul cercetării și metodele aplicate, apoi descrie organizația Bisericii Unitariene. După cele două subcapitole care oferă o privire de ansamblu istorică și teologică, urmează o prezentare istorică a formelor organizaționale și de guvernare bisericească, realizată prin metode de analiză de conținut. Capitolul al patrulea, *Evoluția istorică a rolurilor pastorale unitariene*, analizează din perspectivă istorică, apoi pe baza reglementărilor legale, așteptările instituțiilor bisericești față de rolurile pastorale. Capitolul al cincilea, intitulat *Analiza rolurilor pastorale în oglinda schimbărilor sociale*, sintetizează rezultatele interviurilor realizate cu preoți unitarieni activi în slujirea congregațională. Capitolul al șaselea tratează cercetarea cantitativă realizată în rândul întregii populații pastorale unitariene. Penultimul capitol descrie tipurile de roluri pastorale elaborate pe baza cercetării. Ultimul capitol al lucrării prezintă concluziile, adică sinteza rezultatelor cercetării.

Contextul social schimbat al bisericilor în Transilvania

Reconfigurarea socială și economică a României postcomuniste a avut consecințe profunde asupra bisericilor și, în mod special, asupra rolurilor pastorale. Tranziția politică de după 1989 a fost urmată de o transformare economică complexă. În anul 1990, majoritatea populației era încă socializată în modele culturale rurale (Csedő et al., 2004), fapt care se reflecta și în raportarea acesteia la biserică. În deceniile următoare schimbării de regim, prăbușirea structurilor industriale a dus la un șomaj drastic și la o reîntoarcere masivă în agricultură – un proces numit în literatura de specialitate „re-țărănire forțată” (Borsos & György, 1999; Kiss, 2005; Szilágyi, 2020). Această revenire la agricultură nu a oferit, de cele mai multe ori, o alternativă durabilă, fapt ce a condus la o migrație externă masivă, conturând modele de migrație temporară sau permanentă la scară națională (Horváth & Anghel, 2009; Horváth, 2023). În rândul populației maghiare din Transilvania, migrația a început mai devreme și s-a orientat în principal către Ungaria, provocând o îmbătrânire și o scădere mai rapidă a populației (Veres, 2023).

Acest declin demografic este deosebit de critic în mediul rural: comunitățile bisericești reprezintă adesea singurul cadru instituțional rămas, iar preoții sunt împovărați, pe lângă rolurile tradiționale, cu tot mai multe sarcini de organizare comunitară, administrative și sociale. Membrii congregațiilor sunt fizic dispersați: mulți trăiesc în străinătate, dar păstrează legătura cu biserica locală, ceea ce generează noi tipuri de „relații la distanță” și impune o reconfigurare a rolului pastoral.

O altă dimensiune importantă a schimbărilor sociale este transformarea culturală. România a trecut de la o economie a penuriei la o societate de consum, însoțită de schimbări de stil de viață (Pásztor, 2023). Mobilitatea a adus o nouă logică a organizării vieții cotidiene, vizibilă și în viața religioasă: participarea la slujbe și implicarea comunitară sunt adesea limitate din cauza lipsei de timp. Același efect îl are și răspândirea internetului: credincioșii, trăind în bule informaționale, pun adesea la îndoială competența pastorală (Nichols, 2017; Tőkés, 2011; 2023). Gestionarea spațiilor digitale de comunicare necesită noi competențe și resurse de timp, ceea ce sporește complexitatea rolului pastoral.

De asemenea, se adâncește prăpastia generațională: odată cu accelerarea schimbărilor tehnologice, persoanele în vârstă sunt tot mai excluse din cultura digitală, în timp ce tinerii dezvoltă noi identități și atitudini religioase (Dániel et al., 2016). Pastorii trebuie să mențină relații cu mai multe generații simultan, ceea ce adaugă un nou nivel de complexitate rolului lor.

Structura socială s-a schimbat și ea fundamental: clasele dominante ale regimului socialist – muncitorimea și țărănimea – s-au dezintegrat treptat. Reconfigurarea structurală și tehnologică a populației agricole a dus la dispariția elitelor tradiționale de conducere ale congregațiilor (Borsos–György, 1999; Oláh, 2017), ceea ce a îngreunat și reînnoirea organelor decizionale bisericești (Kiss, 2025). O mare parte a muncitorimii a fost marginalizată ca urmare a dezindustrializării, statutul lor social s-a slăbit, iar posibilitățile de mobilitate s-au restrâns. Nesiguranța pieței muncii, răspândirea muncii „la negru” sau „gri” afectează stabilitatea prezenței ecleziale (Péter, 2003; 2011). Noua clasă de mijloc emergentă se bazează mai degrabă pe educație decât pe avere și trăiește în mare parte din salarii. Clerul protestant poate fi inclus în această categorie (Urse, 2004). Prestigiul social al preoților a scăzut, mai ales în mediul rural, unde discrepanțele dintre nivelul de trai așteptat și condițiile locale de viață generează frecvent tensiuni.

În concluzie, procesele sociale din cele trei decenii de după schimbarea de regim – transformările economice, migrația, schimbările culturale și digitale, precum și reconfigurarea stratificării sociale – au remodelat profund mediul de funcționare al bisericilor și, în mod special, al pastorilor. Pe lângă rolurile tradiționale sacre, de consiliere spirituală și de învățare,

se conturează din ce în ce mai puternic aşteptări de ordin administrativ, de mediere şi de comunicare digitală, ceea ce face necesară o reconsiderare structurală a vocaţiei pastorale.

Fundamentarea teoretică a cercetării

Prezentarea cadrului teoretic referitor la schimbările religioase şi la transformarea rolurilor pastorale

Tema tezei mele poate fi înţeleasă în contextul schimbărilor sociale. Instituţiile religioase şi actorii religioşi îşi desfăşoară activitatea într-un mediu istoric şi social dat (economic, cultural, politic şi juridic). Procesele, funcţionarea şi schimbările acestui mediu determină în mod firesc posibilităţile care modelează spaţiul de acţiune al instituţiilor şi actorilor religioşi. Astfel, activitatea instituţiilor religioase şi a reprezentanţilor lor poate fi descrisă, analizată şi explicată în cadrul transformărilor sociale contemporane.

În această parte a tezei, voi analiza acele abordări teoretice sociologice care explică, în general, evoluţia religiozităţii – în mod special în Europa – şi relaţia dintre religie şi societate, precum şi funcţionarea instituţiilor religioase.

Fundamentul teoretic mai larg al lucrării este oferit de paradigma funcţionalistă (Luhmann, 1984), teza secularizării (Dobbelaere, 2002) şi teoria desecularizării religioase (Berger, 1999; Karpov, 2010). Aceste cadre evidenţiază funcţionarea subsistemului religios şi contribuie la înţelegerea modului în care procesele externe generează schimbări la nivelul instituţiilor şi actorilor religioşi.

În abordarea paradigmei funcţionaliste, societatea este compusă din subsisteme distincte, dar interdependente, a căror funcţie este menţinerea echilibrului social. Rolul subsistemului religios este conservarea valorilor şi semnificaţiilor comune, precum şi integrarea comunităţii. Ca urmare a transformărilor sociale, instituţiile şi organizaţiile religioase se adaptează la noile provocări, îşi reinterpretează şi, dacă este necesar, îşi extind rolurile, asigurând astfel menţinerea funcţiilor subsistemului.

Conform tezei secularizării, modernizarea conduce la slăbirea treptată a influenţei religiei în societăţile diferenţiate, ceea ce implică şi o diminuare a rolului instituţiilor religioase. Aceasta este însoţită de privatizarea credinţei şi a religiozităţii, limitându-le la sfera vieţii private. Explicaţiile religioase sunt înlocuite de cele ştiinţifico-raţionale, ceea ce afectează capacitatea religiei de a defini normele sociale. Se intensifică cererea pentru sprijin spiritual şi pentru forme de comunitate informale, mai relaxate (Casanova, 1994; Davis, 1994).

Karel Dobbelaere (2002) analizează secularizarea pe trei niveluri: la nivel macro, religia îşi pierde rolul de reglementare socială, întrucât subsistemele sociale – conform teoriei sistemelor

– se autonomizează față de normele religioase; la nivel mezzo, organizațiile religioase se adaptează la schimbările sociale: se raționalizează, se birocratizează și devin parte a unei piețe religioase concurențiale (Weber, 1992); la nivel micro, religiozitatea devine o alegere personală, își pierde caracterul normativ, dar continuă să existe sub formă individualizată (Máté-Tóth, 2014). Secularizarea nu este așadar un proces unitar, ci unul diferențiat și reversibil.

Teoria desecularizării afirmă că, în urma unor procese sociale și politice, religia își poate recâștiga influența asupra societății în ansamblul ei. Cauzele acestui fenomen sunt, pe de o parte, pluralismul religios emergent în societățile moderne, iar pe de altă parte, politicile locale de identitate culturală și religioasă, care sprijină reafirmarea religiei în spațiul public (Berger, 1999).

Schimbarea de regim din România din 1989 a declanșat transformări profunde și în domeniul religiozității și al instituțiilor ecleziale. După politica antireligioasă a regimului comunist, s-a produs o revitalizare religioasă, care se manifestă nu doar prin creșterea practicii religioase, ci și prin extinderea prezenței sociale a bisericilor. Acest rezultat contrazice validitatea universală a teoriilor secularizării și justifică aplicarea modelelor de desecularizare.

Conform paradigmei sistemice, religia ca subsistem social a câștigat un spațiu de acțiune extins. Pe de o parte, s-au întărit funcțiile de creare de sens și de stabilire a normelor; pe de altă parte, religia are o nouă prezență simbolică în alte sfere sociale (ex. luarea deciziilor politice, integrarea culturală și comunitară). Cu toate acestea, influența directă a normelor religioase este adesea indirectă, manifestându-se ca identitate culturală în luarea deciziilor politice și în elaborarea politicilor publice (Kiss, 2020).

Pe lângă reinterpretarea rolului Bisericii Ortodoxe în procesul integrării naționale, bisericile istorice maghiare și-au recâștigat o funcție importantă de sprijinire a identității minoritare. Acest lucru este deosebit de important în procesul de autoidentificare a minorităților etnice – inclusiv a comunității maghiare –, în cazul căreia identitatea religioasă și cea națională se întăresc reciproc (Gereben & Tomka, 2000).

Implicarea socială a bisericilor s-a extins: sunt active în educație (ora de religie, școli confesionale), în asistența socială (orfelinate, îngrijire a bătrânilor), precum și în mass-media. Aceste eforturi de integrare funcționează adesea conform raționalității instrumentale a sectorului în care se desfășoară: actorii religioși trebuie să se conformeze regulilor statului și așteptărilor profesionale. Acest fapt influențează funcționarea instituțiilor ecleziale și generează noi tipuri de presiuni de adaptare (Kiss, 2020).

În procesul de traversare a granițelor dintre sistemele sociale, religia nu își poate păstra întotdeauna autonomia: este vizibilă o rearanjare a funcțiilor la nivel simbolic – religia reapare în domenii anterior secularizate, dar nu le poate modela conform propriei logici. În această formă, desecularizarea poate fi interpretată nu ca o revenire funcțională deplină, ci mai degrabă ca o revenire culturală (Kiss, 2020).

Situația specifică a bisericilor istorice maghiare din Transilvania ilustrează bine posibilitățile instituționalizate ale desecularizării. Modelul instituțional propus de Kiss (2020) descrie acest rol pe patru dimensiuni: acoperire teritorială – prezența bisericilor acoperă practic întreaga populație maghiară, mai ales în zonele rurale; adâncimea organizării sociale – integrarea instituțională a bisericilor depășește adesea eficiența administrației de stat, în special în regiunile rurale; autonomie instituțională – prin statutul lor juridic propriu, bisericile dispun de drepturi decizionale și capacitate de distribuire a resurselor; multifuncționalitate – subsistemul religios este conectat organic la sferele educaționale, sociale, culturale, sportive și civice, participând activ la funcționarea acestora și chiar la distribuirea resurselor.

În cadrul funcționalist-structuralist, analizând rolul pastoral, se poate concluziona că noua situație de după schimbarea de regim a sporit sarcinile sociale ale liderilor religioși. Preoții nu se limitează la serviciul religios propriu-zis (liturgie, sacramente, predicare), ci participă și la construcția comunității politice, sociale și culturale. Aceasta generează noi așteptări de rol și cerințe de competențe.

Transformarea instituțională

Analiza mediului instituțional din cadrul lucrării se bazează pe teoria neoinstituționalistă. Această abordare teoretică nu se concentrează exclusiv asupra structurilor instituționale, ci ia în considerare și factorii culturali, sociali și simbolici care influențează deciziile și formele organizaționale. Conform acestei perspective, organizațiile religioase nu își fundamentează deciziile și funcționarea exclusiv pe raționalitate, ci sunt influențate în mare măsură de așteptările sociale, de modelele de funcționare recunoscute și legitime în mediul lor, precum și de dorința de a semăna cu alte organizații deja consacrate și de succes. Acest proces este numit izomorfism, adică tendința de omogenizare (Meyer & Rowan, 1977; DiMaggio & Powell, 1983).

Conceptul de izomorfism face referire la faptul că organizațiile, în procesul de adaptare la mediul lor, preiau trăsături structurale și funcționale similare. DiMaggio și Powell au identificat trei tipuri de izomorfism: izomorfism coercitiv, care apare ca urmare a presiunilor externe, administrative, politice sau juridice (de exemplu, organizațiile religioase realizează

restructurări pentru a se conforma cerințelor statului); izomorfism mimetic, care constă în preluarea unor modele de succes de la alte instituții în contexte de incertitudine (de exemplu, organizațiile religioase adoptă tehnici de dezvoltare organizațională de la alte confesiuni sau ONG-uri); izomorfism normativ, care se manifestă prin profesionalizare (formare identică și standarde comune), prin care organizațiile religioase își armonizează așteptările profesionale, standardele și sistemele de formare.

Această abordare teoretică este utilă pentru a analiza modul în care organizațiile religioase, inclusiv bisericile, reacționează la schimbările mediului social, își construiesc legitimitatea sau se integrează în câmpul instituțional. Teoria oferă un cadru adecvat pentru interpretarea transformărilor organizațiilor ecleziale, în special în ceea ce privește procesele de birocratizare și profesionalizare, adică instituționalizarea competenței și a specializării (Chaves, 1996; Beckford, 2003).

Bisericile din Transilvania, deși sunt nevoite să se adapteze la așteptările mediului social, urmăresc totodată să își păstreze funcțiile tradiționale de integrare comunitară și conservare a valorilor. Bisericile istorice maghiare din Transilvania – inclusiv Biserica Unitariană – funcționează ca organizații purtătoare ale identității religioase, culturale și naționale a unei minorități istorice. În cazul acestora, izomorfismul se realizează doar parțial. De exemplu, structurile administrative ale bisericii sunt adaptate la reglementările statului român (precum cerințele contabile), dar aceste cadre sunt reinterpretate și aplicate într-un mod care să conserve normele juridice și spirituale proprii (de exemplu, păstrarea limbii maghiare în contabilitate, utilizarea unei terminologii ecleziale proprii pentru înregistrări etc.).

Sinteză a abordărilor teoretice privind rolurile pastorale

Interpretarea vocației pastorale și a rolurilor asociate este strâns legată de factori instituționali, sociali, teologici și de identitate, care generează schimbări constante în așteptările și în exercitarea acestor roluri. Datorită ancorării sociale a rolurilor, acestea sunt modelate simultan de structura organizațiilor religioase, de normele sociale și de auto-înțelegerea individuală.

Vocația pastorală cuprinde un sistem complex de roluri, înrădăcinate istoric și social. Identitatea și concepția liderului religios despre propriul rol nu sunt statice, ci se dezvoltă continuu, reflectând schimbările din mediul social, cultural și organizațional.

Teoria rolurilor analizează formarea și evoluția acestora. În societate, indivizii dețin mai multe roluri simultan, fiecare asociat cu norme și așteptări specifice. Premisa teoriei rolurilor este că acestea pot fi învățate și modelate prin interacțiuni sociale. Evoluția unui rol

este determinată de poziția socială a individului, iar reinterpretarea periodică a rolului are loc atât în funcție de feedback-ul social (colectiv), cât și de interpretarea personală.

Rolul pastoral este multistratificat: este determinat de așteptările instituției religioase (legate de funcțiile acesteia: predicare, oficiari), de reflectarea enoriașilor (asistență spirituală), de cerințele mediului social (ex. organizare comunitară, dimensiuni culturale), precum și de interpretarea personală. Este, așadar, un rol multidimensional. Viziunea asupra vocației pastorale nu se bazează exclusiv pe fundamente teologice, ci include și dimensiuni psihologice, culturale, organizaționale și politice (Goffman, 1959).

Această parte a tezei prezintă diferitele curente din teoria rolurilor și relevanța lor pentru înțelegerea rolului pastoral, cu accent deosebit pe modelul sintetizator al lui Bruce J. Biddle și pe fundamentele teoriei rolurilor organizaționale.

Rolurile se manifestă în norme, modele comportamentale și așteptări sociale, care se dezvoltă parțial în mod instituționalizat, parțial în relații interpersonale. Rolul pastoral ilustrează bine această complexitate: el conține dimensiuni formale (liturgice, administrative), informale (de construire a comunității, consiliere) și personale (angajament, conștiință vocațională). Bruce J. Biddle (1987; 2013) a elaborat o abordare interdisciplinară ce integrează diferitele direcții ale teoriei rolurilor. Potrivit acestuia, rolul nu este pur și simplu o alegere individuală, ci o construcție determinată social, care ia formă la intersecția dimensiunilor structurale (ex. regulamente bisericești), cognitive (reprezentări mentale) și interacționale (relația cu enoriașii). În acest model, rolul pastoral este un rol relațional: el poate fi înțeles doar în contextul relației cu congregația și cu instituția.

Teoria lui Biddle permite și investigarea empirică a naturii dinamice, conflictuale și contextual variabile a rolului. Concepte-cheie în sistemul său includ: conflict de rol – apare atunci când individul se confruntă cu așteptări divergente sau contradictorii; tensiune de rol – încărcătură psihologică generată de imposibilitatea de a îndeplini toate așteptările; deformare de rol – apare când comportamentul se abate semnificativ de la tiparul social așteptat.

Pe baza acestor concepte, rolul pastoral poate fi analizat la nivel structural-instituțional (reglementări bisericești), interacțional (așteptări din partea comunității) și psihologic (angajament interior și identitate personală).

Teoria rolurilor organizaționale (Katz & Kahn, 1978) interpretează rolurile în contextul organizațiilor formale. Biserica, ca instituție, este o organizație structurată ierarhic, în care pastorul ocupă o funcție definită pentru realizarea obiectivelor instituționale. Acest rol este formal (ex. predicare, administrație), specializat (corelat cu misiunea bisericii) și normativ (reglementat prin legea fundamentală și regulamentul intern).

Teoria subliniază că rolurile sunt: prestabilite – determinate de așteptări formalizate; ierarhizate – legate de poziții specifice (ex. pastor asistent, protopop, episcop); funcțional specializate – atribuite unor scopuri și funcții definite; purtătoare de conflicte – din cauza tensiunii dintre logica organizațională și identitatea individuală.

Această abordare este deosebit de relevantă pentru preoți, deoarece în cadrul organizației ecleziale, așteptările formale se intersectează frecvent cu cele informale, venite din partea comunității, precum și cu cele ale propriei conștiințe vocaționale. Această triplă așteptare generează adesea conflicte de rol, ambiguitate și suprasolicitare. Pastorul este simultan lider, slujitor, administrator, învățător și îndrumător spiritual – roluri provenite din surse diferite, adesea contradictorii.

Rolul pastoral nu este, așadar, o simplă poziție funcțională, ci o construcție socială multistratificată, formată contextual. Atât cadrul teoretic oferit de Biddle, cât și teoria organizațională a rolurilor contribuie la o abordare empirică a schimbărilor, tensiunilor și efectelor identitare asociate rolului pastoral. Întrepătrunderea așteptărilor instituționale, normelor comunitare și a viziunii vocaționale personale conduce la o concepție complexă, adesea ambivalentă, asupra rolului.

Această complexitate este bine ilustrată și de abordarea teoretică propusă de Blizzard (1985), care oferă o tipologie detaliată pentru înțelegerea imaginii vocaționale și a practicii pastorale. În cadrul cercetării, alături de modelul lui Biddle, conceptul lui Blizzard oferă un punct de reper fundamental pentru analiza rolurilor pastorale în contextul unitarian.

Conform lui Blizzard (1985), imaginea vocației pastorale poate fi interpretată în funcție de două orientări principale: ideologică (teologică) și funcțională. Prima îl definește pe pastor ca slujitor al lui Dumnezeu și purtător al mesajului divin, întruchipând așteptările comunității religioase în spiritul învățăturilor bisericești – acest lucru nu doar modelează rolul, ci și contribuie la formarea identității pastorale. Modelul funcțional, în schimb, descrie rolul pastoral în termeni de sarcini practice, dependente de context: pastorul apare ca îngrijitor spiritual, organizator, lider comunitar. Cele două modele nu sunt mutual exclusive – adesea sunt prezente simultan.

Blizzard tratează imaginea vocației ca o variabilă dependentă, modelată de factori personali (vârstă, experiență, personalitate, parcurs profesional) și de contextul instituțional (confesiune, tipul congregației, așteptările comunității). Cercetările sale empirice arată că preoții aflați la începutul carierei se orientează mai degrabă ideologic, în timp ce cei cu mai multă experiență adoptă o orientare funcțională (Blizzard, 1985; Bálint, 2023).

În formarea imaginii vocaționale, un rol important îl au auto-reflecția, valorile personale și relația cu așteptările comunitare. Siba (2016), urmându-l pe Klessmann, identifică patru factori formatori: tradiția creștină, perspectiva teologică și psihologică, contextul comunitar și credința personală. Discrepanțele dintre imaginea vocației și imaginea de sine pot genera conflicte care reduc satisfacția pastorală (Székely, 2018; Siba, 2016).

În teoria lui Blizzard, un rol central îl joacă orientările integrative, care structurează modul în care pastorii își organizează activitatea. Acestea pot fi tradiționale (ex. credincios-sfânt, savant, sacramentalist) sau seculare (ex. promotor social, mediator, educator). Discrepanța dintre rolul preferat și cel efectiv exercitat generează, de asemenea, tensiuni (Blizzard, 1985).

Practica pastorală este descrisă de Blizzard în șase tipuri: predicator, învățător, preot, organizator, administrator și consilier spiritual. Acestea pot fi grupate în trei categorii: tradiționale (ex. preot), neo-tradiționale (ex. consilier spiritual), contemporane (ex. administrator), care adesea nu dispun de o fundamentare teologică solidă și necesită procese speciale de formare.

În concluzie, identitatea pastorală protestantă este frecvent marcată de conflicte de rol: pe lângă rolurile de învățător, profet și preot, sarcinile administrative și organizatorice au devenit componente esențiale. Provocările actuale din mediul social și eclezial redefinesc rolurile pastorale, conducând la o tot mai accentuată tensiune și complexitate a acestora.

Metodologie și tehnici de analiză

Cercetarea se concentrează asupra activității preoților unitarieni care slujesc în cadrul Bisericii Unitariene Maghiare. Partea empirică a studiului include o descriere analitică a caracteristicilor organizaționale ale bisericii, o examinare a condițiilor instituționale în care își desfășoară activitatea preoții la nivelul unităților organizaționale de bază ale bisericii, precum și o descriere a schimbărilor în rolurile preoțești.

În cadrul cercetării, sunt utilizate metode cantitative și calitative. Având în vedere complexitatea fenomenului și a temei, se aplică o combinație specifică de metode sociologice, adaptând practic tehnica triangulației pentru a atinge obiectivele cercetării.

Astfel, pentru a contextualiza fenomenul într-un cadru mai larg, se realizează o analiză a documentelor (analiză de conținut) referitoare la surse bisericești. De asemenea, pentru a obține o imagine generală, se utilizează metoda chestionarului sociologic, prin care sunt prezentate date statistice privind atitudinile și opiniile preoților față de schimbările

organizaționale, precum și factorii relevanți pentru aceștia în ceea ce privește evoluția rolurilor preoțești determinate de schimbările sociale. Prin aplicarea chestionarelor standardizate, se încearcă identificarea punctelor de referință ale rolurilor preoțești formate, pentru a le descrie și tipologiza. Metoda sondajului vizează întreaga populație de preoți, cu caracter exhaustiv.

În plus, pentru a surprinde noile teme emergente din datele „dure” obținute prin metoda sondajului și pentru a înțelege mai profund și interpreta mai eficient relațiile dintre variabilele explicative și cele explicate, se colectează și date „soft”: se utilizează metoda interviului semi-structurat, realizându-se interviuri aprofundate cu preoți. Acestea sunt completate de discuții informale.

În cele din urmă, pentru a încadra aceste date și dintr-o perspectivă antropologică, se adaugă și date suplimentare „soft” obținute din poziția de observator participant – având în vedere că sunt preot practicant de aproape douăzeci și cinci de ani și am deținut funcții de conducere în cadrul bisericii timp de mai mulți ani.

Certific că pe toată durata procesului de colectare a datelor am respectat cu strictețe normele etice în vigoare, în special standardele ESOMAR și prevederile GDPR. Datele colectate, precum și confidențialitatea și securitatea respondenților, sunt garantate și protejate de legislația în vigoare, în conformitate cu Directiva 95/46/CE, transpusă prin Legea nr. 677/2001, și Directiva 2002/58/CE, transpusă prin Legea nr. 506/2004.

De asemenea, în planificarea cercetării, am urmărit să contribuie la durabilitate și să protejeze mediul prin utilizarea responsabilă a resurselor. În consecință, în spiritul conștientizării ecologice și pentru a minimiza amprenta de carbon, am redus la minimum utilizarea materialelor pe suport de hârtie.

Principalele surse de date analizate sunt:

Evoluția organizațională a bisericii este analizată prin analiza de conținut a documentelor istorice și juridice bisericești, precum și a strategiilor. Se examinează legile fundamentale ale bisericii (1942, 1949, 1996, 2002, 2012) și Regulamentul de Organizare și Funcționare (2012), Planul Strategic al Bisericii Unitariene Maghiare pentru perioada 2011–2015, precum și documentele diferitelor autorități de supraveghere. Aceeași procedură este aplicată pentru identificarea așteptărilor instituționale față de rolurile preoțești unitariene.

În cadrul cercetării privind activitățile preoțești, s-a realizat o colectare de date în mai multe etape:

În prima etapă, s-au realizat interviuri cu experți – oficiali de rang înalt ai Bisericii Unitariene – și o discuție de tip focus grup cu 5 preoți unitarieni. În cadrul acestei faze exploratorii, s-au

abordat următoarele teme: 1. definirea rolului preoților; 2. activitatea de predicare; 3. activitatea liturgică; 4. activități de consiliere spirituală; 5. activități didactice (catehetice); 6. organizarea comunității; 7. sarcini administrative. Pentru fiecare temă, accentul a fost pus pe identificarea schimbărilor percepute de preoți în aceste domenii de activitate. Înregistrările audio ale discuțiilor au fost transcrise și codificate conform principalelor teme, iar analiza a fost structurată în funcție de temele ghidului de interviu.

În a doua etapă a cercetării, s-a realizat un sondaj prin chestionar, bazat pe cercetarea calitativă anterioară, axat pe domeniile de activitate enumerate mai sus. Prin acest sondaj, s-au măsurat frecvența și alte caracteristici ale diferitelor roluri și activități preoțești folosind metode cantitative. S-au aplicat analize bivariante și analize de cluster ierarhice pentru segmentarea populației de preoți și pentru o descriere analitică bazată pe criterii relevante. Chestionarul online, realizat pe platforma LimeSurvey, a fost trimis tuturor preoților parohiali ai Bisericii Unitariene în noiembrie 2024, iar colectarea răspunsurilor s-a încheiat în februarie 2025. Setul de date conține 94 de cazuri valide, reprezentând 85% din populația studiată.

În a treia etapă a cercetării, pentru a răspunde întrebărilor apărute în urma interpretării rezultatelor sondajului, s-a realizat o nouă colectare de date calitative. În această fază, s-au efectuat interviuri structurate cu alți 15 preoți unitarieni. Aceste interviuri au abordat așteptările instituționale, comunitare și sociale percepute de preoți în legătură cu vocația lor, conflictele de rol și impactul schimbărilor sociale asupra activității preoțești. Această cercetare calitativă completează și explică rezultatele sondajului cantitativ.

Analiza rolurilor preoțești s-a realizat în trei etape: mai întâi, prin analiza de conținut menționată anterior, care a implicat examinarea documentelor istorice și juridice bisericești; apoi, prin prelucrarea rezultatelor cercetărilor calitative și cantitative; și, în cele din urmă, prin utilizarea datelor colectate în calitate de observator participant.

Concluzii

În încheierea lucrării, în cadrul secțiunii de concluzii, formulez răspunsurile la întrebările de cercetare în mod detaliat și argumentat, pentru a prezenta principalele constatări și concluzii ale investigației.

La prima întrebare de cercetare (*Cum s-a schimbat funcționarea organizatorică a Bisericii Unitariene de la schimbarea de regim și în ce mod a influențat această transformare sarcinile, rolurile și marja de acțiune instituțională a preoților parohiali?*), cercetarea a conturat următoarele răspunsuri:

Pe de o parte, structura organizatorică a Bisericii Unitariene a fost transformată și extinsă treptat după 1989: o structură ierarhică, organizată pe diferite niveluri ecleziastice, bazată pe principii de comitet și reprezentativitate, s-a adaptat la cerințele legale, sociale și administrative moderne. Putem spune că s-a modernizat, adică s-au realizat diferențierea structurală, raționalizarea organizațională și birocratizarea. Organizarea instituțională a integrat domenii vechi și noi – educație, media, asistență socială, cultură, știință, relații internaționale – consolidând totodată participarea comunitară. Sistemul organizatoric pe trei niveluri – parohie, protopopiat/district, biserică generală – se bazează pe principiul sinodal-presbiterian și pe principiul subsidiarității, asigurând un sistem decizional descentralizat, funcționând pe baze reprezentative.

Pe de altă parte, un moment important al unificării instituționale a fost în 2012, prin reunificarea părților bisericești din Transilvania și Ungaria, ceea ce a condus la formarea Bisericii Unitariene Maghiare unificate. Structura eclezială, adaptată la mediul juridic și social modern, se bazează tot mai mult pe competențe specializate și pe planificare administrativă și strategică. Astfel, biserica a pășit clar în acel câmp instituțional definit de funcționarea juridică, socială și administrativă modernă. Adaptarea la acesta – conform teoriei neo-instituționaliste a lui DiMaggio și Powell (1983) – s-a realizat prin diferite forme de izomorfism. Se pot observa forme de izomorfism coercitiv (ca răspuns la conformitatea cu reglementările statului), izomorfism normativ (prin profesionalizare), precum și izomorfism mimetic (prin preluarea modelelor eficiente de funcționare ale organizațiilor seculare). Aceste procese descriu o dezvoltare organizațională în care comunitatea religioasă își păstrează identitatea religioasă comună, dar este capabilă să răspundă atât provocărilor societății moderne, cât și așteptărilor mediului instituțional de stat și ale comunității.

În fine, transformarea sistemului instituțional bisericesc de după 2012 a adus schimbări structurale și funcționale și în slujirea clericală: a crescut gradul de reglementare, ponderea sarcinilor administrative și de specialitate, precum și greutatea așteptărilor și a controalelor formale. Identitatea clericală nu mai poate fi înțeleasă doar ca o chemare spirituală, ci ca un rol complex și multidimensional care înglobează conducerea spirituală și cerințele de conformitate instituțională.

La a doua întrebare de cercetare (*Cum s-au modificat așteptările instituționale față de rolul clerical în lumina reglementărilor bisericești și a practicilor de control, și cum au influențat acestea diferitele dimensiuni ale rolurilor preoțești?*), în cadrul cercetării au rezultat următoarele răspunsuri:

În primul rând, transformarea sistemului instituțional bisericesc de după schimbarea de regim a influențat și rolurile clericale. Legislația reflectă în mod clar natura duală a rolului clerical: preotul trebuie să acționeze atât ca lider spiritual, cât și ca responsabil administrativ și economic. Conform tipologiei de roluri propuse de Blizzard, pe lângă rolurile tradiționale și neo-tradiționale apar și funcții contemporane și difuze. Rolul administrativ se extinde și se formalizează. Printre rolurile moderne se numără, de exemplu, cel de organizator comunitar, manager de proiect sau coordonator cultural – roluri ce pot fi încadrate în categoria celor seculare.

În al doilea rând, reglementările prescriu unele sarcini, iar altele doar le recomandă, dar sistemul de așteptări le transformă și pe acestea în norme. În acest sistem, raportul pastoral devine principalul instrument de evaluare a îndeplinirii așteptărilor legate de rol. Raportul nu doar documentează activitatea parohiei, ci servește și la evaluarea performanței clericale. Analiza acestor rapoarte este realizată de autoritățile ecleziastice la toate nivelurile, ceea ce le conferă o forță de modelare instituțională. Așadar, rolurile clericale nu sunt doar descrise în mod formal, ci sunt și efectiv urmărite și modelate conform normelor instituționale.

În concluzie, se poate afirma că reglementările bisericești și practicile de control – deși sunt texte juridico-bisericești și procese birocratice – structurează percepția asupra rolului clerical. Acestea nu doar reflectă așteptările normative instituționale, ci le și modelează activ, configurând forma instituționalizată a rolului clerical. Rolul clerical se dezvoltă într-un câmp instituțional și social în care așteptările, feedback-ul, reglementările și practicile interacționează continuu pentru a-i defini conținutul.

La a treia întrebare de cercetare (*Ce tipuri de roluri se conturează în practica preoților unitarieni în funcție de așteptările sociale, comunitare și instituționale și cum își interpretează vocația preoții care asumă aceste roluri diferite?*), am formulat următoarele răspunsuri:

În primul rând, în ultimele decenii, slujirea clericală unitariană a trecut printr-o schimbare intensă și rapidă, determinată fundamental de transformările sociale, culturale și tehnologice. Pe baza interviurilor semi-structurate realizate cu preoți activi și a datelor statistice, se conturează clar faptul că munca pastorală a devenit din ce în ce mai complexă și ireversibil: secularizarea, diferențele între generații, digitalizarea accelerată și procesele demografice influențează profund percepția asupra rolului clerical. Aceste procese indică o tendință către profesionalizare parțială și către formarea unei identități de rol hibride. Modelul clasic centrat pe predicare își pierde din importanță, în timp ce întreținerea relațiilor personale, formele comunitare de tip grup mic și prezența online capătă un rol tot mai accentuat.

În al doilea rând, în fața regresului activităților religioase tradiționale, preoții elaborează răspunsuri alternative care se potrivesc mai bine nevoilor religioase actuale, adesea fragmentate. Cercetarea distinge șase tipuri ideale de roluri clericale: păstorul tradițional, „îngrijitorul” spiritual, „liderul pragmatic” de tip manager, „organizatorul comunitar”, „conectorul” ca „constructor de punți” și tipul „antreprenor” deschis și sensibil la contexte sociale. Acestea nu sunt tipuri pure, ci în practică se combină adesea, fiind influențate de factori precum dimensiunea parohiei, genul preotului, poziția sa instituțională sau integrarea locală. Tipologiile pot fi plasate pe un continuum sacru-profan.

În plus, diversificarea rolurilor clericale descoperite este evidentă: pe lângă conducerea spirituală, sarcinile administrative, de comunicare și de implicare publică devin tot mai importante. În răspunsurile preoților apare frecvent ideea unei adaptări pragmatice: aceștia caută modalități autentice și eficiente de exprimare într-un mediu social în continuă schimbare, păstrând în același timp valorile tradiționale ale bisericii. Comunicarea digitală a deschis un nou spațiu pentru activitatea pastorală, însă aduce și noi provocări – cum ar fi găsirea unui echilibru între relațiile online și cele personale.

În fine, conform răspunsurilor la a treia întrebare de cercetare, serviciul religios este adesea strâns legat de menținerea continuă a identității lingvistice și etno-culturale. În comunitățile unitariene, unde păstrarea patrimoniului cultural maghiar face parte integrantă din rolul clerical, acest fapt are multiple forme de manifestare.

În concluzie, preotul unitarian contemporan este un actor complex: teolog, lider comunitar, comunicator și mediator cultural în același timp. Munca sa devine cu adevărat relevantă printr-o atitudine reflexivă și prin capacitatea de adaptare.

La a patra întrebare de cercetare (*În ce mod schimbările sociale, comunitare și instituționale modelează și diferențiază rolurile clericale unitariene și cum se manifestă acestea în practica pastorală?*), în urma cercetării am constatat următoarele:

Pe de o parte, ca urmare a schimbărilor sociale și comunitare, slujirea clericală unitariană a devenit tot mai complexă. Transformările demografice ale parohiilor, migrația și slăbirea cadrelor instituționale ale religiozității au generat provocări noi, care trebuie abordate și gestionate în activitatea clericală. Preoții se confruntă cu roluri din ce în ce mai variate. Aceste așteptări se suprapun uneori sau intră în conflict, iar preoții trebuie să găsească un echilibru între ele în activitatea lor cotidiană. În practică, rolurile se formează și se reconfigurează în funcție de contextul social, comunitar și instituțional. Clericii simt adesea că trebuie să

răspundă simultan mai multor cerințe, fiind nevoiți să își redefinească periodic propria concepție despre vocație.

Pe de altă parte, activitatea de consiliere spirituală se orientează tot mai mult spre însoțirea individuală și atenția personală, deși formele tradiționale de vizitare a familiilor se mențin. Flexibilitatea și adaptarea la situațiile de viață ale credincioșilor devin esențiale. Munca socială este adesea informală și dependentă de preot, mai ales în parohiile rurale, în timp ce în orașe apar forme instituționalizate și mai organizate.

De asemenea, rolul educativ se leagă de predarea religiei în școli și în cadrul parohiei, dar în special aceasta din urmă este afectată de lipsa de timp și de stilul de viață schimbat al familiilor.

Rolul administrativ este una dintre cele mai vizibil extinse arii de activitate. Întreținerea și funcționarea instituțiilor – povară care cade deseori pe umerii preoților – precum și integrarea managementului digital și a gestionării de proiecte necesită noi competențe, care reprezintă o provocare pentru mulți preoți. Timpul alocat activităților administrative a crescut semnificativ, în special în orașe și în parohiile mari. Aceste sarcini depășesc parțial cadrul formării clericale clasice și generează tensiuni structurale.

Comunicarea online reprezintă un domeniu nou și dinamic al slujirii clericale. Majoritatea preoților urmează deja o strategie de comunicare conștientă, dar utilizarea mijloacelor este limitată, predominând formele care necesită competențe tehnice scăzute (postări text, imagini). Activitatea este puternic individualizată și se bazează în mare parte pe inițiativă personală, nu pe cerințe instituționale formale.

În continuare, rolul de conducere este împărțit formal cu epitropul și consiliul parohial, însă în practică preoții poartă adesea singuri povara conducerii. Rolurile de organizare comunitară constituie o parte semnificativă a activității preoților. Acestea funcționează ca mijloace latente de menținere a comunității și de coeziune comunitară. Majoritatea covârșitoare a preoților unitarieni consideră important ca vocația lor să nu se limiteze doar la conducerea parohiei, ci să se extindă și asupra vieții comunității locale mai largi. Această atitudine este caracteristică în special preoților mai tineri, în timp ce în rândul celor mai în vârstă deschiderea în această direcție este mai reținută. Căutarea unui echilibru între activitățile sacre și cele seculare este mai frecventă în mediul rural, în timp ce preoții din mediul urban se concentrează mai mult pe viața religioasă. Activitățile culturale și comunitare sunt motivate în primul rând de convingerea interioară și de oportunitatea de edificare a comunității, în timp ce așteptarea oficială din partea bisericii are un rol motivațional minim. Clericii aflați la început de carieră desfășoară aceste activități în primul rând din credință și vocație proprie, însă odată cu

înaintarea în vârstă crește tendința de adaptare la așteptările comunității. Preoții care deserveșc mai multe parohii mici combină mai flexibil rolurile sacre și cele de organizare comunitară, adesea și din necesitate, din lipsa altor instituții.

În cele din urmă, rezultatele cercetării au arătat că exercitarea vocației clericale este influențată de un set complex de așteptări, adesea concurente, provenite din trei surse principale: familia, comunitatea parohială și instituțiile bisericești. Cele mai puternice și directe așteptări provin din partea familiei, în special în cazul preoților tineri și de vârstă mijlocie, ceea ce duce adesea la conflicte de rol între viața personală și slujire. Așteptările parohiei sunt intense la începutul carierei și în perioada de mijloc, dar se stabilizează și se estompează în timp, pe măsură ce se dezvoltă o relație de obișnuință și echilibru între preot și comunitate. În schimb, așteptările instituționale bisericești se intensifică odată cu înaintarea în vârstă, mai ales atunci când preoții ocupă și funcții în conducerea bisericii. Percepția acestor așteptări este influențată semnificativ de genul preotului și de locul de slujire: preotesele percep mai echilibrat așteptările familiale și parohiale, în timp ce în mediul urban presiunea familiei este mai puternică, iar așteptările parohiale și instituționale sunt mai slabe comparativ cu cele din mediul rural.

În concluzie, rolul clerical unitarian se diferențiază puternic: pe lângă rolurile vocaționale tradiționale apar sarcini administrative transformate și noi provocări sociale și de comunicare, care necesită noi competențe, soluții de gestionare a timpului și strategii de adaptare.

În concluzie, rezultatele complete ale cercetării se referă în principal la structura organizatorică și la preoții Bisericii Unitariene din Transilvania, fiind astfel delimitate atât regional, cât și confesional. Cu toate acestea, transformările de rol descoperite – precum creșterea sarcinilor administrative, extinderea comunicării online sau diversitatea așteptărilor comunitare – pot evidenția tipare relevante și în cazul altor biserici protestante din România. În special în rândul confesiunilor protestante din Europa Centrală și de Est, care au trecut prin transformări sociale și instituționale similare, această cercetare oferă o bază comparativă valoroasă.

Totuși, studiul nu poate fi aplicat direct în cazul bisericilor romano-catolice și ortodoxe, întrucât rolul preotului în aceste confesiuni este definit teologic și organizațional în mod fundamental diferit. Cu toate acestea, metodologia și cadrul teoretic al cercetării pot servi ca punct de plecare util pentru analiza rolurilor preoțești în cadrul bisericilor tradiționale.

Bibliografie

- Abrutyn, S., & Turner, J. H. (2011). The Old Institutionalism Meets the New Institutionalism. *Sociological Perspectives*, 54(3), 283–306.
- Bálint, R. Z. (2023). Kísérlet a protestáns lelkészi szerepek konceptualizálására. *Erdélyi Társadalom*, 21(1), 11–31.
- Bálint, R. Z., & Kiss, D. (2024). Kik azok az unitáriusok? *Unitárius Közlöny*, 94(10), 24–25.
- Ban, C. (2016). *Ruling ideas: How global neoliberalism goes local*. Oxford University Press.
- Baniak, J. (2015). The Institutional Church in Poland in the Perceptions and Evaluations of High School and University Students: From Acceptance to Contestation. *Konteksty Społeczne*, 3(1), 9–28.
- Barakhvostov, P. A. (2023). The compensatory function of religious institutions in the society's institutional matrix. *Universe of Russia*, 32(4), 56–70.
- Beckford, J. A. (2003). *Social theory and religion*. Cambridge University Press.
- Berger, P. L. (1999). *The Desecularization of the world: Resurgent religion and world politics*. Eerdmans.
- Biddle, B. J. (1987). Recent developments in role theory. *Annual Review of Sociology*, 12, 67–92.
- Biddle, B. J. (2013). *Role theory: Expectations, identities, and behaviors*. Academic Press. (Eredeti megjelenés: 1979)
- Blizzard, S. W. (1985). *The Protestant Parish Minister: A Behavioral Science Interpretation* (Monograph Series for the Scientific Study of Religion No. 5). Society for the Scientific Study of Religion.
- Borsos, E. & György, I. (1999). Gencs: egy erdélyi falu a parasztosodás útján. In: Borsos, E., Csíste A. & Letenyi, L. (szerk.): *Rendszerváltozás után. Falusi sorsfordulók a Kárpát-medencében* (pp. 50–90). Számalk Kiadó.
- Casanova, J. (1994). *Public religions in the modern world*. University of Chicago Press.
- Chang, P. M. Y. (2003). Escaping the Procrustean Bed: A Critical Analysis of the Study of Religious Organizations, 1930–2001. In M. Dillon (Ed.), *Handbook of the Sociology of Religion* (pp. 123–136). Cambridge University Press.
- Chaves, M. (1996). *Ordaining women: Culture and conflict in religious organizations*. Harvard University Press.
- Chelcea, L., & Druță, O. (2016). Zombie socialism and the rise of neoliberalism in post-socialist Central and Eastern Europe. *Eurasian Geography and Economics*, 57(4–5), 521–544.

- Csata, Zs., & Marác, L. (2021). Social inclusion and multilingualism: Linguistic justice and language policy. *Social Inclusion*, 9(1), 1–4.
- Csedő, K., Ercsei, K., Geambașu, R., & Pásztor, G. (2004). *A rurális bevándorlók: az elsőgenerációs kolozsvári városiak társadalma*. Scientia.
- Dániel, B., Geambașu, R., Kiss, D., Rusu, S., Szabó, J., Veres, V., & Vita, E. (2020). *Erdélyi magyar ifjúság: szociológiai jellegzetességek és változások 2001 és 2016 között*. Presa Universitară Clujeană/Kolozsvári Egyetemi Kiadó.
- Davie, G. (2010). *A vallás szociológiája*. Bencés kiadó.
- DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 48(2), 147–160.
- Dobellaere, K. (2002). *Secularization: An Analysis at Three Levels*. Presses Interuniversaire
- Dumitru, I. (2021) România dispune de resurse importante în domeniul agricol. https://media.hotnews.ro/media_server1/document-2021-03-13-24662087-0-prezentare-ionut-dumitru-selectate-2.pdf
- EUE (2003). *Az Erdélyi Unitárius Egyház Alaptörvénye*. Erdélyi Unitárius Egyház
- EUE (2011). *Az Erdélyi Unitárius Egyház Stratégiai Terve. 2011–2015*. Erdélyi Unitárius Egyház
- Ferencz, J., & Erdő, J. (Szerk.). (1942). *A Magyarországi Unitárius Egyház Szervezeti Törvénye*. Kolozsvár: Magyar Unitárius Egyház.
- Gaal, Gy. (2008). Az unitárius iskolaügy a 20. század első felében. *Keresztény Magvető*, 114(4), 490–498.
- Galston, W. A. (1994). Two concepts of liberalism: Creation, voluntarism and politics in the thought of Immanuel Kant and Edmund Burke. *The Chesterton Review*, 20(4), 563–564.
- Gereben, F., & Tomka, M. (2000). *Vallásosság és nemzettudat: Vizsgálódások Erdélyben*. Kerkai Jenő Egyházzsociológiai Intézet.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Doubleday.
- Green, I. (2003). Teaching the Reformation: The clergy as preachers, catechists, authors and teachers. In C. S. Dixon & L. Schorn-Schütte (Eds.), *The Protestant clergy of early modern Europe* (pp. 159–180). Palgrave Macmillan.
- Halman, L., & Sieben, I. (2023). Transformations in the religious and moral landscape in Europe? In R. Polak & P. Rohs (Eds.), *Values–Politics–Religion: The European Values Study: In-depth analysis–interdisciplinary perspectives–future prospects* (pp. 125–154). Springer International.
- Hámori, Á. (2011). Református esélyek és kilátások. *Confessio*, 35(4), 6–25.

- Hoge, D. R. (2003). The sociology of the clergy. In P. B. Clarke (Ed.), *The Oxford handbook of the sociology of religion* (pp. 523–537). Oxford University Press.
- Hoge, D. R., Shields, J. J., & Griffin, D. L. (1995). Changes in satisfaction and institutional attitudes of Catholic priests. *Sociology of Religion*, 56(2), 195–213.
- Horváth, I. (2023). Az 1989 (előtti és) utáni Romániából kiinduló migrációs folyamatok. *Erdélyi Társadalom*, 21(2), 43–62.
- Horváth, I. (szerk.). (2017). *Raport de cercetare – SocioRoMap. O cartografiere a comunităților de romi din România*. Editura ISPMN.
- Horváth, I., & Anghel, R. G. (2009). Migration and its consequences for Romania. *Comparative Southeast European Studies*, 57(4), 386–403.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton University Press.
- Josuttis, M. (2017). *A lelkész más: A jelenkori pasztorális teológia néhány szempontja* (P. András, Trans.). Exit Kiadó
- Karpov, V. (2010). Desecularization: A conceptual framework. *Journal of Church and State*, 52(2), 232–270.
- Kató, Sz. – Kiss, D. – Bálint, R. Z. (2024): „Minden hozzátartozik...” Kutatási jelentés a 21. századi erdélyi lelkipásztori szerepek felméréséről. *Református Szemle*, 117(4.) 367–392.
- Katz, D., & Kahn, R. L. (1978). *The social psychology of organizations* (2. kiadás). New York: Wiley.
- Kiss, D. (2005). Erdélyi falvak a 21. században [Transylvian villages in the 21st century]. *Magyar Kisebbség*, 10, 60–77.
- Kiss, D. (2009). Romii din Herculian și rolul religiei penticostale în viața lor comunitară. In: Fleck, G., Fosztó, L. & Kiss, T. (szerk.) *Incluziune și excluziune: Studii de caz asupra comunităților de romi din România* (pp. 119–144.), Kisebbségkutató Intézet – Kriterion.
- Kiss, D. (2017). Egyházak és vallási élet. In Bárdi, N., & Éger, G. (szerk.), *Magyarok Romániában 1990–2015: Tanulmányok az erdélyi magyarságról* (pp. 375–395). Károli Gáspár Református Egyetem; L'Harmattan Kiadó.
- Kiss, D. (2020). „Nekünk csak ez van.” *Vallás és egyházak a rendszerváltás utáni Erdélyben*. Kisebbségkutató Intézet – Exit Kiadó.
- Kiss, D. (2021). Deszekularizáció Romániában. *Vallástudományi Szemle*, 17(1), 5–20.
- Kiss, D. & Kiss, T. (2017). A Tanyától az Új Tanyáig. Etnikai átrétegződés és klasszifikációs küzdelem egy partiumi faluban. *Regio: Kisebbség Kultúra Politika Társadalom*, 25(2). 143–166.
- Koppándi, B. P. (2019). *Az új homiletika és az amerikai protestáns prédikálás megújítása*. Kálvin Kiadó.

- Kovács, S. (2021). *Lapozgató. Az unitáriusok rövid története*. Budapest–Kolozsvár: Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet.
- Kovács, S. (2024). Hetvenöt éves a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet. *Református Szemle*, 117(1), pp. 108–118.
- Kurtz, T. (2022). The end of the profession as a sociological category? Systems-theoretical remarks on the relationship between profession and society. *The American Sociologist*, 53, 265–282.
- Luhmann, N. (1984). *Religious dogmatics and the evolution of societies*. Edwin Mellen Press.
- Magos G. (2017): Mérlegen a hivatások. A professzionalizációs paradigma historiográfiája. In: *AETAS* 32. évf. 2. szám.
- Magos, G. (2017). Mérlegen a hivatások: A professzionalizációs paradigma historiográfiája. *Aetas*, 32(2), 5–25.
- Máté I. (2023). *Szolgálatban Kalotaszegen. Lelkipásztori életstratégiák és életpályák a Kalotaszegi Református Egyházmegyében*. Kriza János Néprajzi Társaság.
- Máté-Tóth, A. (2008). A misztika szociológiája. Ernst Troeltsch harmadik típusa. *Erdélyi Társadalom*, 5(1), 141–152.
- Máté-Tóth, A. (2014). *Vallásnézet: A kelet-közép-európai átmenet vallástudományi értelmezése*. KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság Kiadója
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self, and society: From the standpoint of a social behaviorist* (C. W. Morris, Ed.). University of Chicago Press.
- Meyer, J. W., & Rowan, B. (1977). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American Journal of Sociology*, 83(2), 340–363.
- Mikó, L. (1931): *Az Erdélyi Unitárius Vallásközönség Igazgatási Rendszere. 1858–1860*. Budapest. Patria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság
- Molnár, B. L. (2002). Az erdélyi unitárius egyház intézményrendszere. *Korunk*, 13(4). <https://epa.oszk.hu/00400/00458/00052/>
- MUE (2012a). *A Magyar Unitárius Egyház Alaptörvénye*, Kolozsvár.
- MUE (2012b). *A Magyar Unitárius Egyház Szervezeti és Működési Szabályzata*. Kolozsvár <https://unitarius.org/document/szervezeti-es-mukodesi-szabalyzat/>
- MUE (2022). *Magyar Unitárius Egyház. Történelem, szellemiség, örökség*. Paidea.
- Nichols, T. (2017). *The death of expertise: The campaign against established knowledge and why it matters*. Oxford University Press
- Oláh, S (2017). Földhasználat a Kis-Homoród mente falvaiban a 20. században. *Magyar Kisebbség*, 22(3–4), 96–113.

- Pásztor, G. (2023). Városról falura: A romániai szuburbanizáció folyamata a népszámlálási adatok tükrében. *Erdélyi Társadalom*, 21(2), 83–94.
- Péter, L. (2003). Elszegényedés és szegregálódás egy ipari kisvárosban. In *WEB* (Vol. 11, pp. 21–28).
- Péter, L. (2009). TP 5.0: *Elmélet és empiria öt globális társadalmi probléma vizsgálatában*. Kriterion Könyvkiadó.
- Péter, L. (2011). Újszegénység Romániában. *Korunk*, 22 (4), 10–19.
- Pickel, G. & Pollack, D. (2009). *Church and religion in contemporary Europe: Results from empirical and comparative research*. VS Verlag.
- Pickel, S., & Pickel, G. (2023). Political Values and Religion: A Comparison Between Western and Eastern Europe. In S. Pickel, G. Pickel, & T. Schmitt (Eds.), *Values – Politics – Religion: The European Values Study* (pp. 157–178). Springer.
- Pollack, D. (2008). Religious change in Europe: Theoretical considerations and empirical findings. *Social Compass*, 55(2), 168–186.
- Precupetu, I. (2013). Inequality trends in Romania. *Calitatea vieții*, 24(3), 249–276.
- Rácsok, G. (2014). Korunk változó vallásossága. *Sárospataki Füzetek*, 18(3), 49–63.
- RNUE (1949). *A Román Népköztársasági Unitárius Egyház Szervezeti Szabályzata*. Tipografia „Zorile” Intreprindere de Stat.
- Rosta, G. (2008). Szekularizáció vagy privatizáció? A vallásosság változása Magyarországon a rendszerváltás utáni másfél évtizedben. In M. Császár & G. Rosta (Eds.), *Ami rejtve van és ami látható: Tanulmányok Gereben Ferenc 65. születésnapjára* (pp. 297–311). Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Rosta, G. (2011). Vallásosság a mai Magyarországon. *Vigilia*, 76(10), 741–750.
- Rosta, G. (2019). Szekularizáció? Deszekularizáció? Merre tart a vallási változás a világban? *Magyar Tudomány*, 180(6).
- Selznick, P. (1948). Foundations of the Theory of Organization. In: *American Sociological Review*,
- Siba, B. (2016). „Két világban otthon” – Gyakorlati pásztorálteológia. *A református lelkesi hivatás vizsgálata interjúk tükrében* [Habilitációs dolgozat, Debreceni Református Hittudományi Egyetem].
- Siba, B. (2020). *Pásztorálteológia: A református lelkesi hivatás vizsgálata interjúk tükrében*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.
- Stryker, S. (1980). *Symbolic interactionism: A social structural version*. Benjamin/Cummings.
- Szabó, P. (1998). A Romániai Unitárius Egyház új alaptörvénye. *Keresztény Magvető*, 54(1), 16–22.

- Szászné Lázár, E. Cs. (2018). A lelkipásztori hivatás krízise: német modellek és magyar párhuzamok. *KRE-DIt*, (2018/1)
- Székely, J. (2019). *Hivatás a hivatal árnyékában. Az igehirdetés helye az erdélyi magyar református lelkipásztori hivatáskép alakulásában. Igehirdetői önképünk és öntudatunk változása az 1990–2014. közötti időszakban*. EXIT Kiadó.
- Szilágyi, L. (2020). „Ez a mi bankunk.” A mezőgazdasági társulások és funkcióik ma két szatmári faluban. *Korunk*, 31(4), 25–37.
- Tóth, Gy. (1910). *Unitárius egyházi törvények a papválasztásról: Jogtörténeti tanulmány*. Kolozsvár: Ajtay K. Albert Könyvnyomda.
- Tóth, Gy. (1933). Az unitárius egyház alkotmányának vázlatos jogtörténeti kifejlődése. *Keresztény Magvető*, 69(4–5), 165–171.
- Tóth, Gy. (1933a). Az unitárius egyház alkotmányának vázlatos jogtörténeti kifejlődése. *Keresztény Magvető*, 65(1), 1–16.
- Tóth, Gy. (1933b). Az unitárius egyház alkotmányának vázlatos jogtörténeti kifejlődése. *Keresztény Magvető*, 65(3), 118–134.
- Tóth, Gy. (ed.) (1921). *Az Unitárius Egyház Szervezete*. Kolozsvár Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság.
- Tóth, Gy. (szerk) (1922). *Az Unitárius Egyház Rendszabályai 1616-1850*. Cluj-Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság
- Tőkés, Gy. (2011). *Internet Diffusion and Digital Inequalities in Romania*. SSRN
- Tőkés, Gy. (2023). Digitális kirekesztés vs. digitális befogadás Romániában. *Korunk*, 34(3), 49–59.
- Urse, L. (2004). Un punct de vedere asupra structurii de clasă actuale din România. *Sociologie Românească*, 2(4), 141–154.
- Vedinaş, T. (2001). *Introducere în sociologia rurală*. Polirom Kiadó.
- Veres, V. (2023). Az erdélyi magyarok demográfiai változásainak három évtizede: Fókuszban a természetes népmozgalom és az előregeedés. *Erdélyi Társadalom*, 21(2), 9–42.
- Vinnai E. (2014). *Szervezet-szociológia*. Nemzeti Közszerológiai Egyetem Vezető-és Vol. 13, No. 1 (Feb., 1948), 25–35.
- Weber, M. (1992). *Gazdaság és társadalom: A megértő szociológia alapvonalai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Wilensky, H. L. (2010). Minden szakma hivatás? in *Korall* 42. évf. 19–53.
- Winship, C., & Mandel, M. J. (1983). Local roles and social networks. *American Sociological Review*, 48(3), 376–385.